

ЛЕВЧЕНКО А. В., доцент кафедри
музичного мистецтва ВП «МФ КНУКіМ»

ЛЕВЧЕНКО З. А., магістр музичного
мистецтва, концертмейстер Миколаївського
коледжу культури і мистецтв

НАЦІОНАЛЬНА САМОБУТНІСТЬ МУЗИЧНОЇ ЕСТЕТИКИ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Тарас Григорович Шевченко — постать велична й унікальна і у всій своїй багатогранності є монолітна, цільна, з нерозривною єдністю творчого мислення. Геній Шевченка яскраво світиться трьома рівноцінними гранями свого таланту – поезія, живопис, музика. Полум'яне слово Шевченка-поета немов летючою стрілою вражає, пориває серця людей до національного самоусвідомлення та самоствердження. Як художник, аквареліст, графік та живописець Шевченко стоїть на рівні світового образотворчого мистецтва.

Стосовно музичного обдарування Шевченка, необхідно відзначити, що музикальність є визначальною рисою менталітету українців. Видатний композитор П.І. Чайковський, зазначав: «Бувають щасливо обдаровані натури і бувають так само щасливо обдаровані народи. Я бачив такий народ, народ-музикант – це українці».

Серед світових геніїв важко назвати ім'я поета, вірші якого перелилися б таким широким потоком у музичні твори й охопили майже всі музичні жанри: пісні й романси, хорові мініатюри й розгорнуті хори, монументальні кантати, інструментальні п'єси, симфонічні поеми, опери, ораторії, балети. Інтерпретація поезії Т.Г. Шевченка в музиці розпочалася ще за життя поета й триває в наші дні. Досить нагадати, що з "Кобзаря" оспівано в різних музичних формах 250 творів. На творчість Шевченка відгукнулося понад 120 композиторів, кількість творів на слова Шевченка сягає понад півтисячі. Живе й могутнє слово Тараса Григоровича надихає до творчості багатьох композиторів у різних країнах — в Україні, Канаді, Росії, Америці, Франції... І кожен із митців знаходить такі поетичні рядки, які найбільше торкаються саме його серця й збуджують невтомну думку.

Завдяки надзвичайній мелодійності та ритмічній віртуозності своїх поезій Т.Г. Шевченко здобув славу одного з наймузикальніших поетів світу. Народна пісня, любов до якої поет проніс через усе життя, стала матір'ю Шевченкової поезії. Вона виросла з фольклорної стихії, а потім продовжила побутування в усній народній творчій традиції. Про глибокий органічний зв'язок поезії Шевченка з народною творчістю свідчить той факт, що назва «Кобзар», яку дав Тарас невеликій ранній збірці своїх творів, перейшла на весь поетичний доробок митця. Підтримуючи пісенно-епічну концепцію історії України, Шевченко закликає українських письменників та істориків прислухатись до живих звуків: «Прочитайте ви думи, пісні, послушайте, як вони співають, як вони говорять меж собою...»

За багатовічну історію український народ створив неперевершену культурну традицію, скарби літописів, багатий фольклор з величним епосом козацьких дум, красою ліричних пісень, створив образну, співучу мову, наче призначену для поетів. Співучість і краса української народної пісні перелилися в чудові поезії Т.Г. Шевченка.

Шевченко знав дуже багато народних пісень. Народні пісні, які він згадує у своїх поезіях, є часткою духу самого поета, його внутрішнього світу. Необхідно відзначити, що Шевченко все життя також збирав і записував українські народні пісні. Поет записував тексти пісень, а щодо мелодій, то завдяки своїй природній музичній обдарованості, швидко їх схоплював і засвоював напам'ять. Він був одним з перших фольклористів, який зумів побачити в народній пісні феномен української нації:

*Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!*

Такі рядки могла написати людина, музичний талант якої закорінений глибоко в душі. Шевченко був з тих поетів, які складаючи вірші, внутрішньо співають... (М. Рильський); що "Інколи можна подумати, що він слухає співи сфер, так заносила його звична й світла дума в простори, йому одному відомі й приступні. (Литвинова Е. Спогади про Шевченка, с. 320).

Українські народні пісні стимулювали також художньо-образну сферу поетичної спадщини Шевченка, а яскраво виражена їх мелодійність, наспівність перейшла і в поетичне слово Кобзаря. Тарас майстерно поєднав народну ритміку з класичною. Він розробив нову

форму ритмічної організації вірша на основі народної пісенної традиції і силабо-тонічного віршування (так званий Шевченковий вірш). Слід зазначити, що загадкові ритмо-мотиви Шевченкового експресивного вірша ніяким хитромудрим теоретичним поясненням філологів не піддаються. А насправді це є так звані «розкритий» та «заокруглений», суто музикальні ритмо-мотиви. Корифей західно-української професійної музики Станіслав Людкевич відзначав: «Поезія Шевченка співна,...повна логічної простоти і симетрії, мелодійних повторень, рефренів, відзвуків – за всіма психологічними правилами вривається в пам'ять,...бо промощує собі дорогу до людського організму не лиш очима, т.є. діланням поетичних образів і красок на уяву, але й слухом, т.є. впливом ритмічно модульованих звуків,...його поезії надаються, таки – просяться до співу, до покладення на музику».

За свідченнями сучасників, Шевченко був незрівняним виконавцем народної пісні. У народній пісні Шевченко знаходив розраду і відчував втіху і задоволення. Палку любов до народної пісні прищепили йому мати, яка співала колискові, дід – історичні (про Коліївщину), батько – чумацькі, сестра Катерина – ліричні. Спів для Тараса був органічною потребою. Шевченко мав прегарний драматичний тенор. П. Куліш писав: "Такого або рівного йому співу не чув я ні в Україні, ні по столицях". Шевченко так співав, що всі були зворушені тим співом. Він глибоко знав душу народу, його радощі й болі, знав його пісню й умів ту пісню проникливо відчуту і майстерно заспівати. Родич поета Варфоломій Шевченко згадував: «Я не знав людини, яка б любила наші пісні більше, ніж Тарас... Кожне слово в його пісні зливалось з таким чистим, щирим почуттям, що не знаю, чи зміг би який-небудь артист-співак виконати краще, ніж Тарас!.. Ніби і зараз бачу, як при кінці пісні тремтить його голос і на довгі вуса котяться сльози з очей». Високу оцінку Шевченкові-співаку дав відомий фольклорист М. Максимович: «...заслуховувались ми співаючого Шевченка – цієї мистецької натури, що так багато відбилась у живопису, віршуванні, а найсильніше і найкраще в співі українських пісень». Спів Тараса вражав щирістю, а його м'який, сповнений суму голос торкався найпотаємніших струн душі.

Шевченко добре орієнтувався в класичній музиці, досконало знав сучасне музичне мистецтво, тонко відчував його естетичну вартість, по-фаховому розбирався у виконавській майстерності співаків та інструменталістів. Поет був інтелігентною людиною,

спілкувався з видатними вченими, літераторами, музикантами, часто відвідував концерти, вистави. Численні музичні враження перлами розсипані в його творчому доробку. Спостереження над музичними шедеврами таких композиторів, як Дж. Россіні, В. Белліні, Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон, К. Вебер, Дж. Верді, Ф. Ліст та інші, поет записував у щоденнику. Вони свідчать про тонкий художній смак і надзвичайно ніжну чутливу душу Шевченка. Його відомі вислови: «Божественний Гайдн!», «Великий Бетховен», «Моцарт – чарівник», а прослухавши оперу М. Глінки «Іван Сусанін», промовляє: «Геніальний твір! Безсмертний Глінка!». І це тоді, коли офіційна думка столичної аристократії охрестила музику опери «кучерською». Улюбленим композитором нашого поета був Фридерик Шопен. Захоплення музикою Шопена було у Шевченка не випадковим. Вона приваблювала його, насамперед, щирістю ліричного висловлення, яскравою мелодійністю польської народної інтонації та щемливою тугою за Батьківщиною.

Читаючи щоденники Тараса Григоровича, його повісті, можна знайти кілька сотень розсипаних по текстах згадок про музику, різноманітних музичних символів. В уривку з його повісті «Музика» він автобіографічно пише про свою особисту ніжну любов до віолончелі. «Арновський привіз віолончель. Боже, що ж то за іграшка! Це лиш одна душа людська може так співати і плакати, як співає і плаче цей дивовижний інструмент. Майстер, що його зробив, мабуть, був сам Прометей. Я лягаю спати і кладу його біля себе. Це моє життя, моє друге я. І якби я був двічі рабом, я б за цей інструмент продав себе втретє в рабство»... Символічно, що ці слова проголошує герой на ім'я Тарас. Єдиний раз він називає героя своїм власним іменем — таки музиканта, навіть не художника. Саме в цій повісті Шевченко використовує прийом, яким потім користуватимуться наступні покоління письменників: певні події в творі мають свою музичну символіку. Коли Шевченко хоче показати духовну вищість слуг від своїх панів, він проводить таку паралель: пани розважаються під новомодні німецькі танці, а слуги слухають Шопена, якого грає їм Тарас. Ще навіть не розуміючи, що це кохання, музикант Тарас прагне зробити для Наталії переклад увертюри до «Сну в літню ніч» Мендельсона. Але ж цей музичний твір закінчується весіллям! Який тонкий натяк...

Одним із улюблених творів Шевченка є увертюра до опери Джоаккіно Россіні «Вільгельм Телль». Твір близький йому і за характером, і за сюжетом, адже Вільгельм Телль — це герой, який

піднімає значення національного питання так високо над особистим, що ладен пожертвувати власним сином заради добра народу. В цій музиці є ще один символ — її піднесеність, адже ми завжди плачемо над долею нашого народу разом із Шевченком, але в нього є й зовсім інший бік. Це тонко і влучно висловив Іван Франко: «Якби я мав одним словом схарактеризувати поезію Шевченка, то сказав би, що це поезія бажання, вільне життя, свободне, нічим не укутаний розвій особистості, цілого суспільства, цілого народу».

Серед різноманітних творчих контактів Шевченка особливе зацікавлення викликає багатолітня дружба із знаменитим українським співаком (бас) і композитором Семеном Гулаком-Артемівським. Гулак-Артемівський був одним з небагатьох близьких Шевченкові людей, хто не відцурався від нього в роки заслання. Зберігся лист поета, надісланий з далекої неволі, в якому Шевченко пише: «Благородніший ти з людей, брате-друже, мій єдиний Семене!... Ну скажи по правді, – чи є де така велика душа на світі, окреме твоєї благородної душі, щоб згадала мене в далекій неволі та ще й 15 карбованців дала?... Благодарю тебе всім серцем і всім помишленієм моїм». Найулюбленішому другові Тарасу Шевченку Семен Гулак-Артемівський присвятив свою пісню «Стоїть явір над водою».

Тарас Шевченко - великий в усьому. Вічно нетлінна творчість геніального сина України жива подихом життя, биттям гарячого людського серця. Його духовні прагнення й переживання, його радощі, болі, надії і глибока віра - це наші сподівання і наша віра. Він повний наш образ, бо ми в ньому, а він у нас. Він - синтез. І ми відчуваємо всім своїм еством духовну й фізичну з ним спорідненість.

Список використаних джерел:

1. Грінченко М. Вибране / Упоряд. і редакція М. Гордійчука.
2. Довженко В. Нариси з історії української радянської музики. - ч. 1. АН УРСР. - Київ, 1957.
3. Юфанов Д. Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка, ДВ, Худ. Літ., Київ, 1957.
4. Литвинова Е. Спогади про Шевченка. - с. 320.
5. Полфьоров Я. "Музика". - К., 1927, ч. 5-6. - с. 21-22.
6. Правдюк О. А. Народні пісні на слова Т. Г. Шевченка... (Журнал "Народна творчість та етнографія", ч. 1, 1960, с. 115).
7. Спогади про Шевченка. - Київ, 1958.